

- rainen-Marsh (toim.), *Kielenoppimisen kysymyksiä* s. 73–102. Soveltavan kielentutkimuksen keskus. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.
- SUNI, MINNA 1993: Oppijan tavoitteena arkikeskustelussa selviytyminen. – Eija Aalto & Minna Suni (toim.), *Kohdekielenä suomi: näkökulmia opetukseen* s. 107–133. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.
- 1996: Is there a connection between negotiations of meaning and the use of communication strategies? – Kari Sajavaara & Courtney Fairweather (toim.), *Approaches to second language acquisition* s. 237–247. Jyväskylä cross-language studies 17. Jyväskylä: University of Jyväskylä.
- WAGNER, JOHANNES – FIRTH, ALAN 1997: Communication strategies at work. – Gabriele Kasper & Eric Kellerman (toim.), *Communication strategies: Psycholinguistic and sociolinguistic perspectives* s. 323–344. Applied linguistics and language study. London: Longman.
- VIBERG, ÅKE 1987: *Vägen till ett nytt språk. Del 1: Andraspråksinläring i ett utvecklingsperspektiv*. Stockholm: Natur och kultur.
- WILLEMS, GERARD M. 1987: Communication strategies and their significance in foreign language teaching. – *System* 15:3 s. 351–364.

TOISEN TAVUN VOKAALIN PUOLIPIDENNYKSESTÄ OULUNSEUTULAISTEN PUHEESSA

Pitkän ensi tavun jälkeisen toisen tavun yksinäisvokaali on kestoaltaan kaikissa suomen murteissa yleensä vajaalyhyt, mutta lyhyen ensi tavun jälkeinen yksinäisvokaali toteutuu monilla suomen murrealueilla selvästi tätä pitempänä. Tiedetään melko yleisesti, että hämäläismurteissa, joihin muiden muassa Helsingin ja Tampereen puhemiehet perustuvat, lyhyen ensi tavun jälkeinen yksinäisvokaali on suunnilleen yhtä lyhyt kuin ensimmäisenkin tavun vokaali. Sen sijaan lounaismurteiden kuuluisimpia tuntomerkkejä on yksinäisvokaalin piteneminen tässä asemassa: *Turùs* (esim. Suomi 1996: 24, 40; Wiik 1965: 130–134).

Kutsun toisen tavun lyhyen vokaalin pitenemistä lyhyen ensi tavun vokaalin keston nähden yleisen tavun mukaan puolipidennykseksi. Sana-asemaa, jossa puolipidennyksellä on mahdollisuus toteutua — toisin sanoen lyhyen ensimmäisen tavun jälkeistä tavua, jossa on yksinäisvokaali — nimitän puolipidennysasemaksi.

Kielitieteilijät ovat vanhastaan esittäneet puolipidennyksen kuuluvan lounaismurteiden lisäksi myös peräpohjalaiseen Tornion murteeseen (Airila 1912: 50–51; Kettunen 1940: kartta 198; Rapola 1961: 108–109, 134) sekä kaakkoismurteisiin (Kettunen 1940: kartta 198; Wiik 1985: 304). Savolaismurteissakin puolipidennys-

tä on havaittu, vaikkei niitä olekaan tämän ilmiön osalta tutkittu kovin kattavasti (Ajrila 1912: 224–225; Lehtonen 1970: 127; Wiik 1985: 304).

Puolipidennystä on tutkittu vain vähän savon ohella toisessakin laajassa murreryhmässä, Pohjois-Suomen murteissa. Poikkeuksena on Tornion murre, jonka puolipidennysilmiöitä on havainnoitu tarkoin. Tämä tutkimukseni on suppea, mutta tavoitteeni on tuoda pieni lisä tietämykseen puolipidennyksestä pohjois-suomalaisten puheessa. Lisäksi esittelen tässä kirjoituksessa kokoavasti aiempia havaintoja asiasta.

Tutkimuksessani ei ole kysymys Oulun seudun varsinaisen murteen tutkimuksesta, sillä koehenkilöni ovat nuoria ja koulutettuja naisia ja tutkimusaineistoni on studiooloissa äänitettyä lukupuhunutta. Lähtökohdani on pääpiirteissään seuraava: jos puolipidennystä esiintyy studiossa tallennetussa nuorten ja koulutettujen oulunseutulaisten lukupuhunnassa, ei voitane pitää mahdollisena, että sitä esiintyisi myös spontaanissa Oulun seudun nykypuhekielessä sekä koehenkilöitänä vähemmän koulutetuilla ja vanhemmilla puhujilla.

TUTKIMUSAINEISTO JA TUTKIMUSMENETELMÄT

Tutkimuksen koehenkilöinä on kuusi noin 20-vuotiasta naista, jotka osallistuiivat vuonna 2000 logopedian pääsykokeeseen Oulun yliopistossa. Kaikki koehenkilöt ovat kotoisin Oulun seudun murteen alueelta. Koehenkilöt lukivat ääneen tutkimusta varten laaditun aineiston, joka talletettiin md-levylle Oulun yliopiston Suomen ja saamen kielen ja logopedian laitoksen äänitysstudioissa.

Tutkimusaineiston sanat ovat suomen kielen nominatiivi- ja partitiivimuotoisia substantiiveja, jotka jakautuvat kolmeen eri

ryhmään: CV.CV, CVV.CV ja CV.CVV -rakenteisiin sanoihin. CVV.CV ja CV.CVV -sanoissa ei ole puolipidennysasemaa, vaan ne ovat mukana vertailun vuoksi. Sanaryhmät on pyritty muodostamaan sanasarjoista (esimerkiksi *lama–laama–lamma*, *sika–siika–sikka*). Sarjan sanojen äännesegmenttien laatu, lukumäärä ja järjestys on sama, ja samaan sarjaan kuuluvat sanat poikkeavat toisistaan vain siten, että tietyssä kohdassa on joko yksi vokaalifoneemi tai peräkkäin kaksi identtistä vokaalifoneemia.

Kaikki tutkittavat sanat eivät leksikon satunnaisten aukkojen vuoksi kuitenkaan kuulu *lama–laama–lamma*-tyyppisiin kolmen sanan sarjoihin, vaan joko CVV.CV tai CV.CVV -rakenne on monissa tapauksissa jouduttu jättämään sarjasta pois. Myös *h*, *j*, *r* ja *v* -äänteitä sisältäviä sanoja on vältetty niiden segmenttoimisen vaikeuden takia. Tämän vuoksi CV.CV-ryhmässä on enemmän sanoja kuin muissa ryhmissä: niitä, jotka muodostavat minimiparin CVV.CV-ryhmän mutta eivät CV.CVV-ryhmän jäsenen kanssa, ja päinvastoin, esimerkiksi *pata–pataa* (mutta ei **paata*), *kato–kaato* (mutta ei **kato*). CV.CV-rakenteisia sanoja on tutkimusmateriaalissa yhteensä 11: *kato*, *kesä*, *kina*, *kota*, *lama*, *latu*, *lima*, *pata*, *sika*, *sima* ja *tuli*. CVV.CV-rakenteisia sanoja on 8: *laama*, *kiina*, *kaato*, *laatu*, *liima*, *siika*, *siima* ja *tuuli*. CV.CVV-rakenteisia sanoja on samoin 8: *kesää*, *kinää*, *kotaa*, *lamma*, *limaa*, *pataa*, *sikka* ja *simaa*.

Sanojen ympärille rakennettiin yleiskieliset kehysvirkkeet, joihin sanat sijoitettiin lausepainotuksen mahdollisesti aiheuttamien kestoerojen tarkkailemiseksi: jokainen sana esiintyi kerran vahvasti lausepainollisessa, heikosti lausepainollisessa ja lausepainottomassa asemassa. Esimerkkinä virkkeet, joissa tutkittava sana on *siika*: *Sanoin että siika keitettiin, en sanonut että silakka keitettiin* (tutkittava sana vahvasti

lausepainollinen), *Sanoin että siika kelpaa ruoaksi vaikka kuninkaille* (tutkittava sana heikosti lausepainollinen), *Sanoin että siika karkasi, en sanonut että siika katosi* (tutkittava sana on *siika*-sanan jälkimmäinen esiintymä, joka on lausepainoton). Tallennustilanteessa koehenkilöitä pyydettiin »korostamaan» isoilla kirjaimilla kirjoitettuja sanoja. Vokaalien kestot mitattiin yhteensä 486 sanaesiintymästä (27 sanaa, 6 koehenkilöä, 3 lausepinoasemaa).

Kun koehenkilöiden lukemat virkkeet oli tallennettu studiossa md-levylle, ne siirrettiin tietokoneen äänitiedostoiksi. Vokaalien segmentointi ja niiden kestojen mittaus tapahtui kuuntelun sekä äänen aaltomuotokuvasta ja spektrogrammista saatavien vihjeiden perusteella. Kestot mitattiin millisekunteina (ms). Vokaalien rajausperusteet ovat samat kuin Lehtosen tutkimuksessa (1970: 51–58): esimerkiksi plosiivin purkaus ja sen jälkeinen mahdollinen soinniton vaihe, aspiraatio, on luettu plosiivin eikä sitä seuraavan vokaalin keston. Kestonmittaustuloksista tietämätön henkilö kuunteli virkkeet pyrkien arvioimaan mahdollisimman objektiivisesti tutkittavien sanojen lausepainotuksen asteita. Hänen arvionsa tutkittavien sanojen lausepainotuksen vahvuudesta olivat hyvin pitkälti samoja kuin sanoille ennalta suunnitellut lausepainotuksen asteet.

Tarkastelen vokaaleja vertaamalla ensiksikin CV.CV-rakenteen toisen vokaalin kestoja sen ensimmäisen vokaalin keston. Näin saadaan selville puolipidennysasemassa olevien vokaalien keskimääräinen suhteellinen kesto. Tätä kestosuhdetta on perinteisesti käytetty puolipitkän vokaalin määrittämiseen (Wiik 1985: 295). Toiseksi määritän CVV.CV ja CV.CVV-rakenteisten sanojen toisen tavun vokaalaineksen keston suhteessa CV.CV-rakenteen ensimmäisen vokaalin keston. Näin pystytään vertaamaan pitkän ensi tavun jäl-

keisten toisen tavun yksinäisvokaalien sekä lyhyen ensi tavun jälkeisten toisen tavun kaksoisvokaalien kestoja puolipidennysaseman vokaalien kestoihin. Tarvittavat laskutoimitukset olen tehnyt SPSS-tilasto-ohjelman avulla.

Kuvaan vokaalien kestoja seuraavasti: *sima*-tyyppisen, CV.CV-rakenteisen sanan ensimmäisen vokaalin kestoja ilmaistaan luvulla 1. Kaikkien muiden vokaalien kestoja verrataan tähän lukuun antamalla niille lukuun 1 suhteutettu arvo. Esimerkiksi lukema 1,5 tarkoittaa sitä, että tarkasteltava vokaali on kestoiltaan puolitoistakertaisen verrattuna CV.CV-tyyppisten sanojen ensimmäisen vokaalin kestojen keskiarvoon. Ilmaisen samalla tavalla myös muissa käsittelemissäni puolipidennystutkimuksissa esitettyjä vokaalien kestoja — toisin sanoen suhteessa kyseisen tutkimusaineiston CV.CV-rakenteisten sanojen ensimmäisen vokaalin keskimääräiseen keston, jota ilmaisen luvulla 1.

AIEMPIÄ TUTKIMUKSIA SUOMEN KIELEN PUOLIPIDENNYSILMIÖSTÄ

Puolipidennystä on havaittu esiintyvän Lounais-, Kaakkois- ja Keski-Suomen murteissa sekä Tornion murteessa. Puolipidennys taas puuttuu hämäläismurteista, Satakunnan murteista ja Etelä-Pohjanmaan murteista. (Airila 1912: 50–51; Kettunen 1940: kartta 198; Lehtonen 1970: 127–128; Wiik 1985: 295–296; Wiik ja Lehist 1968: 569–573.)

Muistakin Pohjois-Suomen murteista kuin Tornion murteesta on tehty puolipidennyshavaintoja, mutta ne eivät liene kovin tunnettuja. Ilmiö on havaittu Keski- ja Pohjois-Pohjanmaan murteissa, peräpohjalaisessa Kemin murteessa ja Kainuun murteissa, yleensä kaikissa Pohjois-Suomen murteissa, joiden puhujia on otettu koehenkilöiksi tutkimuksiin, paitsi Wiikin

mukaan Kemijärven murteessa. Oulun seudun murretta 1800-luvun lopulla tutkinut Wennola ei ole havainnut murteessa puolipidennystä, mutta hänen näkemyksensä ei perustune minkäänlaisiin mittauksiin. (Sovijärvi 1937: 6–13; Wennola 1896: 17–18; Wiik 1985: 257, 298, 300–301, 304; Wiik ja Lehiste 1968: 571; Vilkuna 1928: 13.)

Minkä pituisia puolipidennysaseman vokaaleja eri murteista sitten on mitattu? Puolipidennyksettömiksi määriteltyjen alueiden murteissa puolipidennysaseman vokaalin kesto suhteessa CV.CV-rakenteen ensimmäisen vokaalin kestoon on 0,98:n ja 1,28:n välillä. Puolipidennysalueiksi luetujen alueiden murteissa puolipidennysaseman vokaalin suhteellinen kesto on 1,28–1,84.¹ (Lehtonen 1970: 127–128; Wiik 1985: 295, 298–306; Wiik ja Lehiste 1968: 571.)

Pohjois-Suomen murteissa puolipidennysaseman vokaalin kestot ovat olleet seuraavanlaisia: Tornion murteessa puolipitkä vokaali on suhteelliselta kestoaltaan suurempi kuin 1,59, paikoin yli 1,77. Kemijärven murteessa vastaava kesto on 1,13–1,28, eikä murretta siten lasketa puolipidennysmurteeksi. Nämä ovat ääripäät, ja muiden Pohjois-Suomen murteiden puolipidennysluvut ovat pääosin niiden välillä. Enin osa niistä on 1,28:n ja 1,59:n välillä. Poikkeus on Keski-Pohjanmaan murteen alueeseen kuuluvan Merijärven murre, josta on mitattu puolipitkän vokaalin suhteelliseksi kestoksi 1,70. Oulun seudun murteen alueeseen kuuluvien Muhoksen ja Oulun murteissa on tavattu tätäkin pidempiä puolipit-

kiä vokaaleja. (Wiik 1985: 298–306; Wiik ja Lehiste 1968: 571.)

Sovijärven mukaan Oulun seudun murteessa on puolipidennysasemassa švaavokaaleja (esimerkiksi sanassa *kahavi*), joiden suhteellinen kesto on keskimäärin 1,46.² Švaavokaaleja ei tietenkään voi suoraan rinnastaa alkuperäisiin puolipidennysaseman vokaaleihin. Sovijärvi on vertailun vuoksi mitannut myös alkuperäisen puolipidennysaseman vokaalin suhteellisiä kestoja. Oulun seudun murteessa niiden keskimääräinen suhteellinen kesto on 1,54. (1937: 6–13.)

Vaihtelu puolipitkän vokaalin kestossa näyttää olevan yksilöiden välillä suurta. Joidenkin Sovijärven informanttien puheessa esiintyy puolipidennysasemassa olevia švaavokaaleja ja alkuperäisiä vokaaleja, joiden suhteellinen kesto on yli 2. Oulun seudun murteen alueelta ei kuitenkaan näytä olevan yhtään informanttia, jonka puolipitkän vokaalin suhteellinen kesto olisi alle 1,20. (Sovijärvi 1937: 6–13; Wiik 1985: 298–306; Wiik ja Lehiste 1968: 571.)

TULOKSET JA POHDINTAA

Oman tutkimusaineistoni valossa Oulun seudulla asuvien puheessa näyttäisi olevan hyvin voimakas puolipidennystendensi. Puolipidennysaseman vokaalin suhteellinen kesto on aineistossani keskimäärin 1,87. Näin pitkiä puolipidennysaseman vokaaleja ei ole tavattu missään murteessa yhdessäkään edellä käsitellyistä tutkimuksista, lukuun ottamatta joitakin Sovijärven Oulun seudun murteesta mittaamia yksittäi-

¹ Wiik (1985: 301–302, 304–305) ilmoittaa puolipidennysaseman vokaalin suhteellisen keston vaihtelevan puolipidennyksettömissä murteissa »alle 1,13:sta» 1,28:aan. Puolipidennysmurteissa kesto on hänen mukaansa 1,28:sta »yli 1,77:ään». Tästä johtuu, että mainitsen luvun 1,28 sekä puolipidennyksettömien murteiden että puolipidennysmurteiden vokaalinkestojen joukossa.

² En ole ottanut laskuissa huomioon Sovijärven *rj* ja *lj*-yhtymistä mittaamien švaavokaalien kestoja, sillä švaavokaali on Oulun seudun murteessa näissä yhtymissä vajaalyhyt (Pääkkönen 1994: 299).

siä švaavokaaleja (ks. edellä).

Lausepainoasema ei näytä aineistoni perusteella vaikuttavan puolipidennykseen. Lausepainollisuus kyllä pidentää sanan vokaaliaineksia, mutta se pidentää niitä kaikkia samassa suhteessa, jolloin puolipidennysaseman vokaalin suhteellinen kesto ei kasva.

Sen sijaan yksilöiden väliset erot ovat puolipidennyksessä suuria (ks. taulukko 1). Koehenkilöllä, jolla on vähiten puolipidennystä, puolipidennysaseman vokaalin suhteellinen kesto on 1,51, kun taas koehenki-

löllä, jolla puolipidennystä on eniten, vastaava kesto on 2,35. Myös aiemmissa puolipidennystutkimuksissa on havaittu yksilöllistä ja tapauskohtaista vaihtelua. Lehtonen (1970: 41–43) on osoittanut, että sanojen äännesegmenttien kestoissa ja kestojen välisissä suhteissa yleensäkin on yksilöiden välillä säännötöntä vaihtelua. Jotta jonkin alueellisen, sosiaalisen tai muunlaisen ihmisryhmän puheen puolipidennyksestä saataisiin täysin luotettava kuva, täytyisi informantteja olla huomattavasti enemmän kuin omassa tutkimuksessani.

Koehenkilö	CV.CV	CVV.CV	CV.CVV
1	2,35	0,95	2,93
2	1,69	0,80	2,89
3	1,51	0,82	2,63
4	2,05	0,87	2,63
5	2,05	0,91	3,00
6	1,55	0,79	2,27
Yhteensä	1,87	0,86	2,73

Taulukko 1. Toisen tavun vokaaliaineksen keskimääräiset kestot suhteessa CV.CV sanarakenteen ensimmäisen vokaaliaineksen kestoihin koehenkilöittäin oulunseutulaisten koehenkilöiden puhunnassa.

Taulukossa 1 on esitetty mitatut vokaalien suhteelliset kestot. Rakenteessa CVV.CV toisen tavun vokaalin kesto suhteessa CV.CV-rakenteen ensimmäisen vokaalin keston on 0,86. CV.CVV-rakenteessa toisen tavun vokaaliaineksen vastaava suhteellinen kesto on 2,73. Wiikin ja Lehisten (1968: 571) mukaan pitkän ensi tavun jälkeinen yksinäisvokaali on puolipidennysalueilla suhteelliselta kestoaltaan 0,90, kun taas puolipidennyksellä alueilla sen kesto on keskimäärin 0,80. Ly-

hyen ensi tavun jälkeisen toisen tavun kaksoisvokaalin suhteellinen kesto on 2,20:n molemmin puolin; se on siten puolipidennysalueilla hieman pitempi kuin puolipidennyksellä. Lehtosen (1970: 127–128) jyvaskyläläisaineistossa CVV.CV-rakenteen toisen tavun vokaalin suhteellinen kesto on 0,72 ja CV.CVV-rakenteen kaksoisvokaalin 2,22.

Tämän tutkimuksen aineiston CVV.CV-rakenteen toisen tavun vokaalin kesto on siis osapuilleen sama kuin aiemmissa-

kin tutkimuksissa. CV.CVV-rakenteen toisen tavun vokaali sen sijaan on selvästi pitempi kuin aiemmissa tutkimustuloksissa. On huomattava, että Oulun seudun murteessa on yleisgeminatio, jonka vuoksi murteessa ei ole CV.CVV-rakenteisia sanoja. Aineistoni perusteella näyttäisi olevan olemassa sellainen tendenssi, että niillä koe-

henkilöillä, joilla puolipidennysaseman vokaali on pitkä, on myös pisimmät CV.CVV-rakenteen kaksoisvokaalit, ja niillä, joilla puolipidennysasemassa oleva vokaali on lyhyt, myös CV.CVV-rakenteen toisen tavun vokaaliaines on lyhyt.

Mitatut absoluuttiset vokaalinkestot on esitetty taulukossa 2.

Koehenkilö	CV ₁ .CV ₂		CVV ₁ .CV ₂		CV ₁ .CVV ₂	
	V ₁	V ₂	V ₁	V ₂	V ₁	V ₂
1	53,7	126,2	144,5	51,1	56,0	157,2
2	63,0	106,5	171,7	50,1	69,9	181,8
3	59,2	89,6	140,1	48,4	65,6	155,5
4	57,8	118,7	161,5	50,3	53,5	152,0
5	54,7	112,4	153,0	49,6	59,6	163,9
6	74,4	115,3	173,5	58,7	80,4	168,7
Yhteensä	60,5	111,4	157,3	51,3	64,2	163,1

Taulukko 2. Kolmen sanarakenteen kaikkien vokaaliainesten absoluuttisten kestojen keskiarvot millisekunteina eri koehenkilöillä.

PÄÄTELMÄ

Koehenkilöni ovat nuoria ja koulutettuja, ja tutkimusmateriaalini on studiossa äänitettyä lukupuhuntaa. Tutkimusaineistoni ei siten voida katsoa edustavan Oulun seudun murretta (ks. myös johdanto). Huomiota on kiinnitettävä myös siihen, että kaikki koehenkilöt ovat naisia. Naistenhan on todettu puhuvan miehiä yleiskielisemmin, ja monet murrepiirteet esiintyvät harvemmin naisten kuin miesten puheessa. (Esim. Mantila 1997: 9–10, 14–16, 19–21; Mielikäinen 1974: 9–11; Saukkonen 1967: 49–50.)

Puolipidennys lienee puhujalle itselleen täysin tiedostamaton piirre, ainakin sellaiselle puhujalle, jonka murteen piirteenä puolipidennys ei ole yleisesti tunnettu (ks. myös Leskinen ja Lehtonen 1973: 322–323). Mikäli jonkin murteen puhuja puhuu tai tavoittelee puheessaan yleiskieltä, hän todennäköisesti pystyy karsimaan puheestaan niitä murrepiirteitä, joista on tietoinen, mutta tiedostamattomat piirteet jäävät jäljelle.

Murrepiirteiden tiedostamista ei ole Suomessa tutkittu kovin paljon, mutta yleinen käsitys kuitenkin on, että foneettiset

murrepiirteet, joihin puolipidennyskin kuuluu, tiedostetaan huomommin kuin foneemaattiset (esim. Nahkola 1987: 166; Makkonen 1997: 11–13, 81–91, 93). Kuisti (2003: 62–64) on lisäksi havainnut, että murrepiirre tiedostetaan huomommin, jos sitä käytettäessä täytyy ottaa huomioon monia kielen eri tasoja eikä piirre liity mihinkään tiettyyn yksittäiseen foneemiin. Puolipidennys ei kohdistu vain yhteen tiettyyn foneemiin, vaan ilmiö toteutuu kaikissa vokaaleissa, jotka ovat puolipidennysasemassa. Puolipidennyksen toteutuminen liittyy myös useampaan kuin yhteen kielen tasoon: ilmiö ei ole sidoksissa pelkästään sanan äännerakenteeseen, vaan myös tavurakenteeseen.

On siis monia perusteita olettaa, että puolipidennys olisi vaikeasti tiedostettavissa. Puhuja, jonka idiolektiin puolipidennys kuuluu, ei näin ollen pystyisi välttämään sitä, vaikka haluaisikin. Sitä paitsi on erittäin mahdollista, että vaikka puhuja olisikin tietoinen käyttämästään puolipidennyksestä, hän ei silti kykenisi välttämään sen käyttöä. Näin voisi ajatella siksi, että suomessa on fonologisesti vain kaksi vokaalin pituusastetta, lyhyt ja pitkä. Vaikka foneettisia kestoasteita on useita, suomen puhujat kuulevat kaikki foneettiset kestoasteet joko lyhyinä tai pitkinä vokaaleina. Puolipidennysasemassa kuullaan fonologisesti lyhyt vokaali riippumatta siitä, mikä tässä asemassa esiintyvän vokaalin foneettinen kesto on.

Vastaavasti myös esimerkiksi pitkän ensi tavun jälkeinen yksinäisvokaali kuullaan fonologisesti lyhyenä, vaikka se on foneettiselta kestoaltaan huomattavasti lyhyempi kuin puolipidennysaseman vokaali puolipidennysmurteissa. Kun näiden kahden foneettisen kestoasteen välistä eroa ei kuulla, sitä ei myöskään osattane tietoisesti tuottaa tai välttää. Näin ollen henkilö, jonka idiolektiin kuuluu puolipidennys, ei

mitä luultavimmin kykene muodostamaan puolipidennysasemassa kestoaltaan muunlaista yksinäisvokaalia kuin puolipitkän.

Tutkimuksestani käy selvästi ilmi, että koulutettujen oulunseutulaisten nuorten naisten yleiskielisessä lukupuhunnassa esiintyy puolipidennystä. Vaikka puolipidennyksen esiintyminen vanhempien ikäryhmien puheessa ja spontaanissa puheessa jää selvittämättä, mieleen tulee väistämättä, että tuskin piirre olisi näissäkään kielimuodoissa tuntematon, kun sitä kerran esiintyy näinkin muodollisessa tilanteessa. Lisäksi on muistettava Sovijärven (1937) ja Wiikin (1985) tulokset, jotka vahvasti viittaavat siihen, että puolipidennystä on oulunseutulaisten puheessa ollut ennenkin.

Jos puolipidennystä sitten esiintyy Oulun seudulla asuvien puheessa, mistä johdetaan, ettei ilmiö ole Oulun seudun murteen yleisesti tunnettu piirre samalla tavoin kuin lounaismurteiden? Wiik ja Lehiste (1968: 572) arvelevat, että puolipitkään vokaaliin liittyy lounaismurteissa sellaisia sävelkorkeuden ja äänenvoimakkuuden muutoksia, joita muissa puolipidennysmurteissa ei ole. Kuulijat havaitsevat puolipitkän vokaalin vasta, kun siihen liittyy kestonlisäyksen ohella myös muita prosodisia erityispiirteitä. Myös sen, että lounaismurteissa ei ole jälkitavuuissa pitkiä vokaaleja, voisi ajatella vaikuttavan puolipituuden havaittavuuteen.

Lisäksi merkintähistorialla voi olla osuutensa havaitsemisasiaan: kun puolipituus on lounaismurteissa kerran havaittu ja merkitty niiden piirteeksi, näitä murteita tarkastelevien huomio on sen jälkeen helposti ohjautunut ilmiöön. Toisissa murteissa puolipidennys on taas jäänyt havaitsematta, koska sitä ei alun alkaen ole ruvettu merkitsemään näiden murteiden piirteeksi (vrt. Itkonen 1969: 16).

Oulun seudun murre on sekamurre, jossa yhdistyvät varsin tasavahvoina länsi- ja

itämurteiden piirteet (Pääkkönen 1994: 288; Paunonen 1991: 75–95). Wiik ja Lehiste (1968: 572) selittävät keski-, pohjois- ja peräpohjalaisten murteiden puolipidennyksen johtuvan näihin murteisiin kuuluvasta savolaisesta kerrostumasta. On tietysti hyvin mahdollista, että Oulun seudun murteen puolipidennys on savolaista lähtöä. Toisaalta Oulun seudun murteessa on myös selvä lounaissuomalainen kerrostuma (Itkonen 1983: 201; Pääkkönen 1994: 288), joten murteen puolipidennyksen alkuperä voinee olla yhtä hyvin savolaismurteissa kuin lounaismurteissa — tai molemmissa. Ehkä Oulun seudun murteen alun perin lounaissuomalaiseen ja savolaiseen komponenttiin kuuluneet puolipidennykset ovat ajan mittaan vahvistaneet toisiaan. ■

RIIKKA YLITALO

Suomen kielen, informaatiotutkimuksen ja logopedian laitos (SILO)

PL 1000, 90014 Oulun yliopisto

Sähköposti: riikka.ylitalo@oulu.fi

LÄHTEET

- AIRILA, MARTTI 1912: *Äännehistoriallinen tutkimus Tornion murteesta murteen suhdetta suomen muihin murteihin silmälläpitäen*. Helsinki: Kirjapaino-osakeyhtiö Sana.
- ITKONEN, TERHO 1969: *Muoto-opin keruu-opas*. Tietolipas 59. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- 1983: Välikatsaus suomen kielen juuriin. – *Virittäjä* 87 s. 190–229, 349–386.
- KETTUNEN, LAURI 1940: *Suomen murteet III A. Murrekartasto*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 188. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- KUISTI, ANNE 2003: *Enontekiöläisnuorten murteen tiedostaminen*. Pro gradu -tutkielma. Oulun yliopiston Suomen ja saamen kielen ja logopedian laitos.
- LEHTONEN, JAAKKO 1970: *Aspects of quantity in standard Finnish*. *Studia philologica Jyväskylälänsä VI*. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.
- LESKINEN, HEIKKI – LEHTONEN, JAAKKO 1973: Kvantiteettisuhteista läntisissä kaakoismurteissa. – *Virittäjä* 77 s. 315–328.
- MAKKONEN, SEIJA 1997: *»Ee tiällä nyt pelkkee savvoo puhuta.» Vieremäläisnuorten murteen käyttö ja tiedostaminen*. Pro gradu -tutkielma. Oulun yliopiston suomen ja saamen kielen ja logopedian laitos.
- MANTILA, HARRI 1997: Johdanto. – Seija Makkonen & Harri Mantila (toim.), *Pohjoissuomalaisen puhekielen sosiolingvistinen variaatio* s. 1–23. Oulun yliopiston Suomen ja saamen kielen ja logopedian laitoksen julkaisuja 8.
- MIELIKÄINEN, AILA 1974: *Švaavokaalin kes- to Hirvensalmen ja Mikkelin murteissa*. Julkaisuja 9. Jyväskylä: Jyväskylän yliopiston suomen kielen ja viestinnän laitos.
- NAHKOLA, KARI 1987: *Yleisgeminaatio. Äänne muutoksen synty ja vaiheet kielisysteemissä erityisesti Tampereen seudun hämäläismurteiden kannalta*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 457. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- PAUNONEN, HEIKKI 1991: Till en ny indelning av de finska dialekterna. – *Fenno-Ugrica Suecana* 10 s. 75–95.
- PÄÄKKÖNEN, MATTI 1994: *Oulun seudun murrekirja*. Kotiseudun murrekirjoja 13. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- RAPOLA, MARTTI 1961: *Johdatus suomen murteisiin*. Toinen, uudistettu painos. ▷

- Tietolipas 4. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- SAUKKONEN, PAULI 1967: Švaa-analyysi savolais- ja kaakkoismurteiden rajalta. – *Suomi* 111:4. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- SOVIJÄRVI, ANTTI 1937: Foneettisia havain- toja Tornionjoen ja Pohjanmaan murteiden švaa-vokaaleista. – *Suomi* 19:5. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- SUOMI, KARI 1996: *Fonologian perusteita*. Oulun yliopiston Suomen ja saamen kielen ja logopedian laitoksen julkaisuja 4. Oulu: Oulun yliopisto.
- WENNOLA, J. H. 1896: *Äänneopillisia havainnoita Pohjois-Pohjanmaan rantamurteesta*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- WIIK, KALEVI 1965: *Finnish and English vowels: A comparison with special reference to the learning problems met by native speakers of Finnish learning English*. Turun yliopiston julkaisuja, sarja B osa 94. Turku: Turun yliopisto.
- 1985: Suomen murteiden vokaalien kestoista. – Olli Aaltonen & Timo Hulkko (toim.), *Fonetiikan päivät — Turku 1985. XIII Fonetiikan päivillä Turun yliopistossa 30.–31.8.1985 pidetyt esitelmät* s. 253–317. Turun yliopiston suomalaisen ja yleisen kielitieteen laitoksen julkaisuja 26. Turku: Turun yliopisto.
- WIIK, KALEVI – LEHISTE, ILSE 1968: Vowel quantity in Finnish disyllabic words. – Paavo Ravila (toim.), *Congressus Secundus Internationalis Fenno-Ugristarum. Helsingiae habitus 23.–28. VIII. 1965. Pars I. Acta Linguistica* s. 569–574. Helsinki: Suomalais-Ugrilainen Seura.
- VILKUNA, KUSTAA 1928: Nivalan murteen äänneoppia. – *Suomi* 5:6. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.